

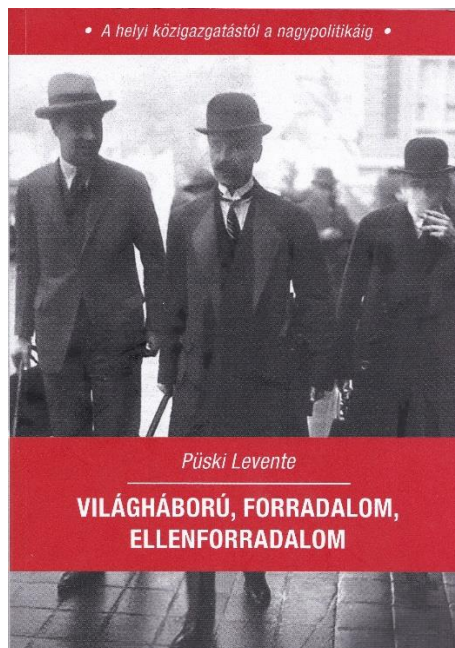
KÖNYVSZEMLE

<https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2024/32/1/136-140>

Hajdúnánástól József főhercegig

Püski Levente: *Világháború, forradalom, ellenforradalom*

Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének Kiadványai (*Speculum Historiae Debreceniense*) szerk.: Hermán Zsuzsanna, Debrecen: Kapitális Nyomda, 2023.

Püski Levente egyetemi tanár szerzői, kutatói tevékenysége aligha ismeretlen a 20. század, de különösen a két világháború közötti magyar történelem iránt érdeklődő közönség számára. A szerző tollából *Világháború, forradalom, ellenforradalom* címen a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének *Speculum Historiae Debreceniense* című periodikája

36. kötetként napvilágot látott kilenc, válogatott tanulmány 2023-ban jelent meg.

A tanulmánykötet előszavában Püski Levente kifejti, hogy a többnyire politika- és társadalomtörténeti írások ugyan más periodikákban külön-külön nyomtatásba kerültek korábban, de a köztük lévő kohézió megkövetelte egy önálló kötet születését. Ennek meghatározott rendezőelvélsősorban az első világháborút, esetünkben a történeti Magyarország utolsó háborúját követő politikai átrendeződés, illetve az ellenforradalmi konszolidációhoz való kötődés, s nem a földrajzi kontextus volt. Így a 2013 és 2022 közötti közel tíz évben megjelent tanulmányok változatos tématerületek mentén rendeződnek a kötetben. Így lettek szerepeltetve helyi közigazgatási esettanulmányok és a korszak regionális és országos politikatörténeti, illetve pártviszonyairól szóló tanulmányok, a korszakot meghatározó jogtörténeti elemzés az első nemzetgyűlés működésének idejéből és izgalmas korrajz Habsburg József főherceg 1920 utáni közéleti pályáivének áttekintésén keresztül.

Az 1945 előtti magyar történelmet művelő szakmai közösségben,

ha nem is parázs, de élő vita tárgya, hogy maga az első világháború okozta kimerülés és kiábrándulás, a háborús összeomlást kísérő turbulens forradalmak, esetleg a háborút záró békerendszer és az ennek végrehajtását kísérő hatások jelentik-e a korábbi politikai rend cezúráját. E kérdésre az eltérő esettanulmányok révén nem feltétlenül választ, hanem mérlegelési szempontokat kínál fel a vidéki politikai elit átrendeződésének sorsán keresztül Püski Levente: az első tanulmány a hajdúháti (észak-hajdúsági) dinamikus kis középváros, Hajdúnánás, a második a Nagy-Sárrét peremi, egészen más fejlődési dinamikát mutató nagyközség, Földes példáján át.

A kötet első tanulmánya *Hajdúnánás az első világháborúban* címmel a Nagy Háború nánási éveit tekintti át a hagyományosnak mondható politikai, társadalmi, illetve a háborús kimerülést és eszmetörténeti változásokat indukáló gazdasági vizsgálat révén. A szerzőtől megszerzett alaposággal vázolja az egyes, a város irányításában meghatározó személyek tevékenységi körét, a város gazdálkodási helyzetét, bekapcsolódását a korszakban elvárt hadsegélyezési tevékenységekbe (pl. hadikötvény-jegyzések), a kimerülés, áruhiány megoldására tett lépéseket (jegyrendszer, központi újraelosztás). A tanulmány kitér olyan karitatív közösségi akciókra, mint az erdélyi menekültek befogadása (e nemes, ugyanakkor korántsem egyedi kezdeményezésnek a településen egészen napjainkig létező kultusza van a

közösségben) vagy az osztrák-magyar gyermeknyaraltatási kezdeményezés helyi működése. *Változás és folytonosság – Földes község 1919/20-ban* címmel egy jóval rurálisabb társadalmi struktúra esetében a régi-új politikai elit helyzetét elemzi a szerző, elsősorban a hosszúra nyúlt, mintegy egy éves román megszállás kontextusában. Ez esetben a kutatást nehezítette a forrásanyag viszonylagossága, részleges hiánya.

A kötet harmadik tanulmánya *Az ellenforradalmiság jegyében: nemzetgyűlési választások a Hajdúságban és Debrecenben 1920 nyarán*. Minthogy a román királyi hadsereg kivonulása, helyesebben kiharcolása a megszállt régiókból 1919–1920 folyamán lépcsőzetesen ment végbe, a még megszállás alatt lévő országrészek nem lehetett megtartani 1920 januárjában az új törvényhozás, az egykamarás nemzetgyűlés létrejöttéhez szükséges választásokat. Így a keleti országrészben, a Tiszántúlon a politikai kampány és a választás jogi szabályozása, a pártok alapszervezeteinek létrejötte és a választói bizalom elnyerése 1920 kora nyarán jelentett a közéletben felfokozott időszakot és csörtét. Püski Levente idézett tanulmánya mindezek feltárásával rávilágít, hogy a politikai és közéleti viták során számos törésvonal, megosztó tényező került a felszínre a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja és a helyben meghatározó ellenzéki pártok, illetve a megye politikai súlypontját képező Debrecen és a

vonzáskörzetében lévő, de a tiszántúli nagyvárostól mind társadalmilag, mind eszmei értelemben különböző települések esetében.

A negyedik tanulmánytól a kötet éles váltással kilép az eddigi, földrajzilag lehatárolt bihari és hajdúsági régió vizsgálatából, a soron következő öt írásmű mindegyike országos reprezentációjú témával foglalkozik. Ezek sorában első, a kötet tanulmányai sorrendjében negyedik sor számmal *Arisztokrata politikusok – a történeti Magyarországtól a trianoni államig* című írás témáját a történeti állam egyik leginkább szembeötlő rétege, az önmagát születési arisztokráciaként az állam irányításában jelentős szerepet játszó főnemesi réteg vizsgálata adja. Püski Levente írásában rávilágít, hogy a kívülről talán zárt és egységes képet mutató arisztokrata rend nagyon is strukturált. A főrendek politikai világát a dinasztiahoz és a duális államrendhez ('48-asok és '67-esek), illetve szociális kérdésekhez fűződő véleményük miatt mélyen megosztott csoportok sora alkotja. E gondolkodásukban, pártállásukban egymásnak feszülő körök hagyományos felsőházi tevékenységét és vitáit az 1918-as politikai összeomlás, a liberális, majd kommunista államrendfordulatai, a román megszállás és főleg az ellenforradalmi erőkhöz fűződő viszonyuk katalizálta. A felfokozott politikai szerepvállaláson túl bizonyos kirívó esetekben a történelmi államterület feldarabolódása és az egymást követő rendszerváltások sorozata egyes arisztokraták,

csoportjaik számára addigi befolyásuk elvesztését, akár emigrációjukat, más esetekben a politikai elitbe való felemelkedés útját jelentette.

A kötet ötödik tanulmánya *Bethlentől Tiszáig: a Nemzeti Egyesülés Pártja megalakulása* címmel a Bethlen István gróf által szívós, kitaró munkával egységbe kovácsolt nemzeti-konzervatív tábor kifermődésének első történeti mérföldkövét képező párt megszületésének körülményeit vázolja fel. A szerző írásában érezteti, hogy az 1918 őszi – 1919 tavaszi rendkívüli közjogi állapotok, a felbomló birodalom és a történeti állam, történeti országegész felbomlása cselekvési kényszerbe és a régi törésvonalakon túllépő egyesülési kényszerbe sodorja a nemzeti-konzervatív-keresztény oldalt, melyet Bethlen kiváló ütemérzéssel ismer fel és szervez meg az ellenforradalmi erők számára.

A kötet hatodik-hetedik-nyolcadik tanulmánya az első nemzetgyűlés időszakának politikatörténetét, működését, szerkezetét vizsgálja. A *Forradalomtól ellenforradalomig – a közelmúlt értelmezése az első nemzetgyűlésen (1920–1922)* címmel az 1920 során megválasztott nemzetgyűlés önlegitimációjának folyamatát tekinti végig az 1918–1920 közötti turbulens válságidőszak során szába szökkent fő kérdések kapcsán. Így a tanulmányban szóba kerül a királykérdés, különösképp a legitimista állásponttól való elhatárolódás szüksége, a „forradalmi éra”, azaz a Tanácsköztársaság és a román megszállás időszaka s az ettől való

eszei elhatárolódás egyetemleges álláspontja (így az ellenforradalmiság eszei körülhatárolása), s a korszak több vitás eleme a földkérdéstől a korlátozott demokratikus viszonyokon át a békeszerződésig.

Az *Egy elmaradt hárszabályreform az első nemzetgyűlés idejéből* című elemzés rámutat a bethleni kormánypárton (kormánykoalíció) belüli 1920 nyarától élesedő nézetellentétre. A válságidőszak utáni konszolidációhoz szükséges stabil parlamentáris többség és zavartalan törvényalkotó (szükség esetén közvetve a kormányzati rendeletalkotó) munka megteremtéséhez vajon hova érdemes visszatérni a nemzetgyűlés munkáját szabályozó jogszabályok terén? Vajon az 1908-as, a későbbihez mérten liberális hárszabály-módosítás vagy az 1913-as hárszabályhoz hasonló, keményebb keretek legyenek irányadóak a nemzetgyűlési munkában? Az első nemzetgyűlés pártpolitikai palettáját tekinti végig Püski Levente nyolcadik tanulmánya *Végjáték és kezdet: az első nemzetgyűlés pártstruktúrája 1922 első felében* címmel. A tanulmány az első nemzetgyűlés munkájával elégedetlen Bethlen István miniszterelnök 1922-es törekvéseit, egy új, a korábinál szélesebb gyűjtőpártot alkotó, más alapokon nyugvó kormánypárt megteremtésének törekvéseit vizsgálja fel az ebből a szempontból kritikus 1922 tavaszi-nyári időszakban. A tanulmány végén a szerző az első nemzetgyűlés tagjainak 1920–1922 közötti pártállásáról közöl teljes értékű adatbázist.

A tanulmánykötet utolsó írásműve a korszak egyik meghatározó, katonai és közéleti-politikai szerepet betöltő államférfija, Habsburg–Lotaringiai József Ágost, közismerten József főherceg politikai pályáivének egy szignifikáns szakaszára megírt részletes tanulmány. *A világháborús emlékezés reprezentatív személyisége a Horthy-korszakban: Habsburg József főherceg* címen Püski Levente a terjedelmi korlátok és a kötet célkitűzései nyomán természetesen nem törekedett komplett életrajzot közölni József főhercegről, hanem személyének az ellenforradalmi rendszerhez való vonatkozását mutatja be a korszakra nagyon is jellemző veteránegyesületek alakulásával, ezredtörténetek kiadásával, emlékműállítások divatjával szorba szökkenő nagy háborús emlékezetpolitika kapcsán. A mind az olasz fronton, mind az 1918. októberi válságidőszakban kulcsszerepet játszó, az 1919-es ellenforradalmi legitimációban is megkerülhetetlen főherceg ugyanis nem tűnt el teljesen a politika és közélet porondjáról 1920-tól sem. Személye a Nagy Háború autentikus emlékezetpolitikai formálásában kulcsfontosságú lett az 1920-as években. Ennek vonatkozási pontjait a főherceg gondozásában megjelent hét kötetes világháborús könyvsorozat kiadásától az egyesületi életben vállalt feladatain át az ország és a bethleni kormányzat külpolitikai reprezentációjában betöltött szerepéig mutatja be a szerző.

A *Speculum Historiae Debrece-
niense* sorozat 36. köteteként *Világ-
háború, forradalom, ellenforrada-
lom* címen kiadott kilenc válogatott
tanulmány ékes bizonyága annak,
hogy a Nagy Háborút követő zakla-
tott időszak és ennek ellenpontjaként
az ellenforradalmi éra kezdetén a
történeti stabilitás helyreállítására
irányuló erőskezű törekvés időszaka
jócskán tartogat nyitott kérdéseket.
Ezek megtalálásához, értő bemutatá-
sához érzékeny és elemző szemlélet
kell, melyet Püski Levente történész-
kutató, egyetemi tanár birtokol, és e

tanulmányok közreadásával éppúgy
jelét adta, mint teszi azt tanóráin és
egyéb fórumokon. Gratulálok a kötet
megjelenéséhez, jó szívvel ajánlom
azt a korszak iránt érdeklődő, azzal
foglalkozó olvasóközönség, kollé-
gák részére!

Pintér Zoltán Árpád

történész, történelem szakos
középiskolai tanár
Karcagi Nagykun Református
Gimnázium